

Maid HADŽIOMERAGIĆ

STOMATOLOGY IN AN ANCIENT RECORD FROM DALMATIA

Records and lists of various remedies and diagnoses of disease dating back over several hundred years, which were written in these parts are very interesting for the study of health culture. Those „methods” of treatment are most frequently called „folk medicines”, although the name is not entirely justified. Namely, majority of those medicines and methods originate from Asian medicine which has been transferred to our parts.

In this record from Dalmatia dating back to 1784 there are 67 hand-written pages all in ancient dialect containing 11 stomatological diagnoses, for example a hollow tooth, scabby lips, swollen cheek, etc. There are also 14 therapeutic procedures (treatments) and the medicines are prepared from salt, pepper, onion, etc.

(Rad je Uredništvo primilo 31. XII 1980. god.)

Velimir ZAVRNIK

VETERINARSKI KADROVI DALMACIJE I BOKE KOTORSKE
DO GODINE 1918*

Već nekoliko godina sabirem podatke o veterinarskim kadrovima slovenačkih zemalja u XIX i XX stoljeću do godine 1918. Prilikom tog sakupljanja naišao sam i na mnogobrojne podatke o veterinarskim kadrovima ostalih jugoslavenskih zemalja koje su nekada bile sastavni dio bivše Austro-Ugarske. Veći dio podataka sam zabilježio ali nažalost ne tako egzaktno kao za slovenačke zemlje. Ti podaci čine skelet ovog prikaza.

Nabrojavanje veterinarskih kadrova Dalmacije i Boke Kotorske uputno je razdijeliti u četiri razdoblja. Ta razdoblja čine doba antike, doba mareskalka, doba liječnika-veterinara i najnovije razdoblje diplomiranih veterinarara.

Prije stvarnog prikaza nužno je obnoviti neka opća historijska zbiivanja na tlu Dalmacije i Boke Kotorske. Te krajeve nastanjivala su u antičko vrijeme različita ilirska plemena. Grci su na otocima i obali počeli osnivati svoje kolonije već nekoliko stoljeća prije naše ere, a Rimljani osvajati te krajeve u prvom stoljeću prije n.e. i osnovali provinciju Dalmatia seu Illyricum. Prvobitna Dalmacija sezala je od rijeke Raše u Istri do rijeke Mati u Albaniji i duboko u unutrašnjost Bosne i Srbije. Dioklecijan je smanjio područje Dalmacije odvojivši pokrajinu Praevalitanae do Budve. Poslije dolaska Slavena u 7. stoljeću Dalmacija ostaje djelimice u sastavu bizantijske teme a većim dijelom ulazi u sastav hrvatske odnosno kasnije ugarsko-hrvatske države. Predjeli istočno od Neretve ulaze u sastav Zete i slobodne republike Dubrovnik, kojemu car Dušan u 14 stoljeću prodaje poluotok Pelješac i okolinu. Mlečani su već prije povremeno vladali Dalmacijom a od 1409. do 1797. god. neprekinuto, kupivši je od Vladimira Napuljskog. Za to vrijeme Dalmacija često mijenja svoj obujam uslijed turske najezde, a otpali su istarsko područje i Hrvatsko Primorje. Od godine 1797. do 1918. Dalmacija i Boka čine austrijsku krunsku zemlju kraljevinu Dalmaciju sa državnim namjestništvom u Zadru, uz prekid od 1805 do 1813. god. kad su ti krajevi bili u sastavu Napoleonovih Ilirskih provincija. Napoleon je godine 1808. srušio Dubrovnik. Austrijanci su najprije Dalmaciju razdijelili na zadarsko, splitsko, dubrovačko i kotorsko okružje a pod kraj 70-tih godina u kotare Zadar, Benkovac, Knin, Sinj, Split, Makarska, Imotski, Korčula, Metković, Dubrovnik i Kotor. Godine 1918. se Dalmacija najprije sjedinjuje sa Srbijom a 1. decembra 1918. postaje sastavni dio Jugoslavije. Boka je do 12. stoljeća pod vlašću Bizanta, otada u sastavu Zete i nemanjičke Srbije, u 15 stoljeću kratko vri-

jeme u sastavu bosanske, hrvatske odnosno ugarske države, od 1420. pod mletačkom a neko vrijeme djelimice i pod turskom vlašću, a od 1813. pod austrijskom do 1918.

*

Za vrijeme antike političke i kulturne prilike u Dalmaciji i Boci bile su slične onim u Italiji i ostalim helenističkim zemljama. Bez sumnje su tu najprije liječili životinje predstavnici narodnih (pučkih) liječnika a to su bili svećenici, vrači, babe vračare, empirici itd. Kasnije su djelovali asklepijadi i grčki jatrosi, pa rimski mulomedici, i veterinariusi različitih profila. Premda nam njihova imena nisu poznata, i teško da ćemo ih otkriti, bez sumnje su postojali i djelovali.

O mareskalcima koje smo uvrstili u drugo razdoblje doba feudalizma imamo nešto objelodanjenih podataka, a tokom vremena će ih biti sigurno i više. Z. Šundrica prikazao je rad mareskalka u 14. i 15. stoljeću u Dubrovniku. Naveo je tridesetak imena i prezimena. 70% mareskalka bili su stranci iz Italije a oko 30% bili su naši ljudi. U dokumentima ti mareskalci nazivaju se ponajviše u raznim skripcijama: marescalus, mariscalcus, marschalcus, rijeđe manescalcus. Uz naziv marescalcus redovito stoji oznaka equorum, jedamput marschalcus pediferrator equorum. Drugi često upotrebljavani naziv za veterinare bio je mango, mango equorum, mango cabalorum, medicus equorum itd. Šundrica navodi da je izvršio tek pionirski rad. Bez sumnje je tih mareskalka, državnih službenika, dubrovačke republike bilo više već ranije i kasnije. Nekoliko godina kasnije obrađuju tu temu na osnovi Šundričine radnje i P. Savin. Z. Šundrica, P. Savin i R. Katić nazivaju mareskalke „veterinarima empiricima”. Prema mom mišljenju to nisu bili empirici već obrtnički školovani veterinarski radnici sa nešto znanja iz oficijelne medicine. R. Katić spominje u Kotoru godine 1397. mareskalka Laurencija (...magistrum Laurentium marescalcum de Bologna...), uz napomenu da treba rad mareskalka u Kotoru datirati mnogo ranije. M.D. Grmek opisao je rad Jakobela Vitturia Trogirana mareskalka specialistu za lovne ptice u 15. stoljeću. Vitturio je bio građanin Trogira, plemićkog porijekla, porodica mu se borila protiv Venecije, a objavio je dva rukopisa o uzgoju i liječenju lovnih ptica te rukopis o liječenju konja u obliku ljekaruše. R. Orban je pratio djelovanje mareskalka na dvoru feudalaca Šubića u Klisu. Razdoblje mareskalka u Dalmaciji treba još intenzivno istraživati. Teško je vjerovati da Venecija pod kraj svoje vladavine u Dalmaciji u 18. stoljeću nije već imala za metke službe suzbijanja stočnih zaraza. Da je imala organizovanu službu suzbijanja epidemija je poznato. Međutim do danas o službi suzbijanja stočnih zaraza još nije ništa objavljeno.

Austrija je stočne zaraze započela suzbijati vrlo rano. Prvi normativ „Viaseucheordnung” (prema Stefančiću) odnosno „Vienhordnung” (prela Batisu) za suzbijanje stočnih zaraza objavila je godine 1731. Bio je to navodno prvi takav normativ u Evropi. Slijedili su godine 1753. dvorska odluka sa uredbom Marije Terezije, 1762. odluka sa uputama za

pojedinačne bolesti, 1809. dekret dvorske kancelarije sa uputama o spriječavanju i suzbijanju životinjskih zaraza i drugih bolesti, 1868. zakon o suzbijanju goveđe kuge, 1880. opći zakon o spriječavanju i ugušivanju stočnih zaraza te novelirani isti zakon 1909. godine. U prvo doba je sprovođenje odredaba tih normativa povjereno sanitetskoj službi odnosno graduiranim liječnicima i medikokiruzima. Od posljednjih decenija 18. stoljeća morali su ti imati dopunsko znanje iz epizootologije. Godine 1810. izdala je dvorska kancelarija dekret da se moraju kod zemaljskih vlada postaviti zemaljski veterinari za rukovođenje veterinarskom službom, a podređeni su bili neposredno zemaljskom protomediku. Zemaljski veterinari mogli su biti samo graduirani liječnici sa dopunskim obrazovanjem iz epizootologije. U nekim su austrijskim zemljama omeli postavljanje zemaljskih veterinara Napoleonski ratovi. Zato je austrijska dvorska kancelarija godine 1819. ponovno izdala dekret o postavljanju zemaljskih veterinara. Bez sumnje je tada postavljen zemaljski veterinar i kod državnog namjestništva u Zadru, koji je putem fizika i medikokirurga vodio veterinarsku službu Dalmacije. Takvo stanje se održalo do pred kraj 19. stoljeća. Nažalost do danas nije objelodanjena ni jedna razprava, ili meni nije poznata, o djelovanju liječnika-veterinara u Dalmaciji. Podaci za to treće razdoblje su neznatni.

Sredinom druge polovine 19. stoljeća, a to je početak četvrtog razdoblja, nastaju bitne promjene. Poslije austrougarske nagodbe 1867. austrijske zemlje, među koje je spadala i kraljevina Dalmacija, podijeljene su u kotare sa kotarskim poglavarima na čelu a na osnovi zakona o uređenju političkouppravne vlasti od 19. V 1868. god. odredbama tog zakona postepeno je organizovana kod kotarskih poglavarstava i veterinarska služba, ali još uvijek u sastavu sanitetske službe. Veterinarsko-sanitarna služba regulisana je po zakonu o javnoj zdravstvenoj službi od 30. IV 1870. godine. Po odredbama tih zakona vodila je i nadzirala sve zdravstvene poslove odnosno i veterinarsko-zdravstvene, državna uprava. Mjere je određivala na osnovi saslušanja stručnih referenata, a to su bili liječnici i veterinari, koji su bili u resoru ministarstva unutrašnjih poslova. Godine 1906. prešla je veterinarsko-sanitetska služba u resor ministarstva poljoprivrede i konačno postala samostalna. Mjesta kotarskih veterinara sistematizirala je i popunjavala Austrija veoma sporo. Izgleda da je tome bio uzrok pomanjkanje veterinara sa visokoškolskim obrazovanjem. Bečka viša veterinarska škola, odnosno tadašnji vojno-veterinarski institut, počeo je školovati diplomirane veterinare sa dovršenih 6 razreda gimnazije tek od godine 1870. dalje. Kotarski veterinari. mogli su biti isključivo diplomirani veterinari. Interes za studij veterinarske medicine u Beču bio je veoma malen jer škola nije imala rang potpune visoke škole, a veterinarski poziv diskriminiran u svakom pogledu. U Kranjskoj je bio prvi kotarski veterinar postavljen tek godine 1875. i to na granici prema Hrvatskoj zbog opasnosti unosa stočnih zaraza. Izgleda da i u Dalmaciji nije prije postavljen, vjerojatno nešto kasnije, i to na granici prema Turskoj u Sinju i Kotoru, također zbog opasnosti unosa stočnih zaraza. Prvi raspis za popunjenje mjesta kotarskog veterinara u Dalmaciji, i to za kotar Sinj, mogao sam pronaći za godinu 1878. god. Raspis je objavljen u Wiener Zeitung Nr. 147 od 27. VI 1878. god. Prema tome raspisu imao je kotarski veterinar naziv K.K.

Bezierstierarzt (C.K. kotarski veterinar) sa 600 filira godišnje plaće, 100 filira posebnog dodatka t.zv. Quinquenzenzbeilage, još jedan dodatak od 100 filira, dnevnice i plaćane putne troškove. Ne tvrdim da je to bio prvi razpis, međutim toga sam jedino pronašao. Međutim prvog veterinaru u Sinju mogu registrirati tek od godine 1885 dalje. Do godine 1890. bila su već sva kotarska mjesta veterinaru zaposjednuta ali su nekoji vršili istovremeno službu i u susjednim kotarima, npr. kotarski veterinar iz Sinja u Imotskom a oni iz Dubrovnika u Korčuli ili iz Makarske u Metkoviću.

Kandidati za mjesta kotarskih veterinaru morali su vladati njemačkim te talijanskim ili hrvatsko-srpskim jezikom, ili bilo kojim slavenskim jezikom. Ukoliko te jezike nisu savladivali bili su dužni naučiti ih u roku od dvije godine. Iz tih razloga prijavljivali su se za ta mjesta prije svega veterinaru iz Češko-Moravske, Austrijskog primorja (kvarnerski otoci, Istra, Trst, Slovensko primorje i Gradiška) i slovenačkih zemalja jer su vladali jezicima. U manjoj mjeri prijavljivali su se veterinaru iz Južnog Tirola, Šlezije i Galicije. Domaći dalmatinski veterinaru pojavljuju se tek krajem opisanog doba.

Prinadležnosti državnih veterinaru u Dalmaciji bile su nešto veće od onih u ostalim austrijskim zemljama. Usprkos tome bili su veoma slabo raspoređeni u platne razrede kao i svi državni veterinaru Austrije. Njihov položaj se nešto popravio godine 1910, a u cjelini je njihov položaj regulisan i izjednačen sa položajem ostalih činovnika sa univerzitetom spremom tek u Jugoslaviji poslije godine 1918.

Dalmatinski veterinaru osnovali su već sredinom devedesetih godina prošlog stoljeća Podružnicu Društva veterinaru Austrije (Grupe Dalmatien des Vereines der Tierärzte Österreichs). Godine 1895, spominje se kao načelnik podružnice Trost, tajnik Pavičić a članovi Lischka, Murko i Zanoškar. Godine 1909. spominju se kao članovi među inima i Bonča, Inchiostro, Weiner, dr Milošević, Renčević Flaschner, Puretz, Vitanović i Pavičić.

Na kraju ovog prikaza prilažem spisak veterinaru koji su u opisanom razdoblju bili na veterinarskim službenim mjestima u Dalmaciji i njihov raspored.

Kompletiranje spiska veterinaru i rasporeda nije do kraja završeno. Možda se potkrala i koja manja omaška, ali oni za dalje istraživanje predstavljaju solidnu osnovu.

SPISAK VETERINARA DALMACIJE ZA VRIJEME AUSTRO-UGARSKE
DO 1918. GODINE

Pezime i ime	Zemlja poticanja	Godina diplom.
Berger Ernest	Češko-Moravska	
Bonča Blaž	Slovenija (Štajerska)	1887
Flaschner Adolf	Češko-Moravska	

Folakowski Alfred	Rumunija (Sedmogradska)	1887-88
Gazzoletti Franz	Južni Tirol	
Glöckner Franz	Češko-Moravska	
Greiner Anton	Češko-Moravska	
Inchiostri Hugo	Austrijsko primorje	
Lesar Karl	Slovenija (Kranjska)	1887
Lischka Karl	Češko-Moravska	
Marochino Richard	Austrijsko primorje	
Matas Štefan	Šlezija*	
Mamak Stanislav	Šlezija*	
Martelanc Jože	Slovenija (Slovenačko primorje)	1895
Murko Ivan (Johann)	Slovenija (Štajerska)	
Milošević dr Ilija	Boka Kotorska	
Pavičić Petar	Dalmacija	
Puretz Samuel		
Rabič Sebastijan (Boštjan)	Slovenija (Kranjska)	1891
Rebek Just (Pravdoslav)	Austrijsko primorje (Trst)	1894
Renčević Mihajlo	Srem	
Salvador Maximilian	Austrijsko primorje (Trst)	1887-88
Saxl Rudolf	Češko-Moravska	
Simenthal Leo	Rijeka	1888
Sowa Franz	Češko-Moravska	
Stefanelli Giordano	Dalmacija*	
Stegu Josip (Jože)	Slovenija (Kranjska)	1887
Sumberatz-Sotte Benvenuto	Austrijsko primorje	
Skomrlj Paul		
Tomassick Jozef	Austrijsko primorje	
Tripković Antun	Dalmacija*	
Torré Peter	Dalmacija — Zadar	1885
Trost Mathias	Češko-Moravska	
Ussai Sigmund	Austrijsko primorje	
Vitanović Antun	Dalmacija*	
Volovšek Jože (Johann)	Slovenija (Celje)	1884
Wagner Stanislav	Šlezija*	
Weigel Alois	Češko-Moravska	
Weiner Maximilian	Češko-Moravska	
Weiner Samuel	Češko-Moravska	
Zanoškar Jože	Slovenija (Koruška)	1882
Zgaga Anton	Slovenija (Štajerska)	1885
Zelechowski Konstantin	Galicija	
Živković		

RASPORED VETERINARA

DRŽAVNO NAMJESTNIŠTVO ZA DALMACIJU (Veterinarski department)

Zemaljski veterinar (od 1905. zemaljski veterinarski referent)

Raspis 1880. c.

1880 — 1893 Sowa Franz

Raspis 1895.

1895 — 1907 Torrè Peter
1908 Dr Ilija Milošević vrši dužnost
1908 — 1921 Bonča Blaž

Primjedba: Bonča je ostao u Zadru vjerojatno do zaključenja mirovnog ugovora između Jugoslavije i Italije.

* Zvijezdicom su označeni podaci koji su veoma vjerojatni ali nisu konačni.

Dodjeljeni na rad u departement — 4 mjesta, od toga jedno mjesto veterinarskog inspektora.

1890	Matas Stefan
1893	Salvador Franz
1899	Rabič Sebastijan (Boštjan)
1899	Trost Mathias
1902 — 1903	Dr Ilija Milošević
1907 — 1918	Dr Ilija Milošević
1907	Renčević Mihajlo
1908	Vitanović Antun
1908	Skormlj Paul
1917	Puretz Samuel

KOTAR BENKOVAC

1883 — 1897	Rabič Sebastijan (Boštjan)
1897 — 1898	Zanoškar Jože
1899 — 1900	Lischka Karel
1908 — 1918	Zelechowski Konstantin

(Zelechowski je vjerojatno bio već prije 1908. u Benkovcu)

KOTAR DUBROVNIK

1884 — 1885	Gazzoletti Franz
(Moguće da je Gazzoletti već prije bio u Dubrovniku i vršio službu i u Korčuli.)	
1885 — 1889	Stefanelli Giordano
1890 — 1893	Gazzoletti Franz
1893 — 1897	Murko Ivan
1897 — 1899	Rabič Sebastijan (Boštjan)
1899 — 1918	Weiner Maximilian

KOTAR IMOTSKI

Od 80 godine vrši službu kotarski veterinar iz Sinja.

1898	Weiner Samuel
1898 — 1900	Berger Ernest
1900 — 1908	Marochino Rihard
1900	Folakowski Alfred (1908 još)

KOTAR KNIN

1885 — 1886	Greiner Anton
1886 — 1899	Lischka Carl
1899 — 1908*	Inchistri Hugo Flaschner Adolf

KOTAR KORČULA

Najprije su službu vršili kotarski veterinari iz Dubrovnika.

1908 — 1918*	Renčević Mihajlo (Michael)
--------------	----------------------------

KOTAR KOTOR

Raspis 1879 g. — Uvjeti: 600 filera godišnje plaće, 100 filera Quinquenzbeilage, 120 filera aktivnog dodatka, dnevnice i putni troškovi. (Wiener Zeitung Nr. 147 od 27/6-1879)

1885	Glöckner Franz
1885 — 1887	Volovšek Jože (Johann)
1888 — 1892	Simethal Leo
1892 — 1895	Ussai Sigmund
1895 — 1898	Rebek Just (Pravdoslav)
1898 — 1899	Saxl Rudolf
1908	Rabič Sebastijan (Boštjan)
Osim Rabiča u godinama 1899—1918 Puretz i Živković	

KOTAR MAKARSKA

1890 — 1890	Matas Stefan
1898 — 1899	Mamak Stanislav
1900 — 1900	Stegu Josip (Jože)
1908	mjesto prazno

KOTAR METKOVIĆ

— 1887	Trost Mathias
1887 — 1890	Lesar Karel
1890 — 1891	Matas Stefan
1891 — 1893	Murko Ivan (Johann)
Neko vrijeme vrši dužnost kotarski veterinar iz Makarske.	
1895 — 1898	Weiner Maximilian
1900 —	Sumberatz-Sotte Benvenuto
1908	Tripković Antun

KOTAR SINJ

Raspis 1878 g. — Uvjeti: 600 filera godišnje plaće, 100 filera Quinquenzbeilage, 100 filera aktivnog dodatka, dnevnice i putni troškovi. (Wiener Zeitung Nr. 147 od 27/6-1878).

1885 — 1887	Weigl Alois
1887 — 1892	Trost Mathias, ujedno i upravnik potkivačke škole.
1892 — 1893	Salvador Johann
1893 — 1897	Zanoškar Jože
1897 — 1899	Tomassick Josef
1898 — 1900	Weiner Maximilian
1900 — 1918?	Berger Ernest

KOTAR SPLIT

1892 — 1893	Trost Mathias
1897	Weiner Samuel
? 1908—1909?	Weiner Maximilian
1914	Weiner Maximilian

KOTAR ŠIBENIK

1887 — 1893	Zgaga Anton
1895 — 1898	Ussai Sigmund
1900 — 1900	Wagner Stanislav
1908	Puretz Samuel
1916—1918*	Tripković Antun

KOTAR ZADAR

1898	Inchistri Hugo
1903 — 1906	Milošević dr Ilija
1908	Vitanović Antun
1918	Puretz Samuel

Raspored veterinaru kod kotara u Zadru do sada nije bilo moguće sastaviti jer u literaturi nije izričito navedeno da li su dodeljeni kotaru ili namjesništvu.

GRAD SPLIT

1890	Matas Stefan
1895 — 1897	Martelanc Franc
1895 — 1918	Pavičić Petar

Svi podaci koje smo skupili i obradili u ovom prilogu ne čine cjelokupnu radnju, nego samo historijsku građu za dokončanje opisa veterinarskih kadrova u Dalmaciji i Boci. Prezimenena mareskalka u Dubrovniku namjerice nismo objavili jer se mogu maći kod Z. Šundrice.

LITERATURA I IZVORI

¹ Enciklopedija Leksikografskog zavoda, Zagreb 1967, 1. svezak, str. 434-435 i 3. str. 8-10. — ² Monatschrift der Vereine der Thierärzte in Oesterreich. Wien, godišta I do XV (1878 — 31/7-1892). — ³ Thierärztliches Centralblatt, Wien, godišta XV do XLI (od 1/8-1892 do 1918). — ⁴ Eichbaum F., Grundriss der Geschichte der Tierheilkunde, Berlin, 1885. — ⁵ Froehner R., Kulturgeschichte der Tierheilkunde, Konstanz, Band 1, 2, 1952, 1954. — ⁶ Postolka A., Geschichte der Tierheilkunde von ihren Anfängen bis in die Jetztzeit, Wien, 1887. — ⁷ Grmek M. D., Srednjevekovne razprave Jakobela Vittoria Trogirana o liječenju lovnih ptica i konja, Zagreb, 1969. — ⁸ Katić R., Istorija veterinarstva Srbije (Period od XII do druge polovine XIX veka), Beograd, 1957. — ⁹ Stefančić A., Veterinarski studij Slovencev na Dunaju. Separat iz zbornika Biotehničke fakultete — veterinarstvo zvezek 6. novembar 1969. št. 2. — ¹⁰ Zavrnik V., Kuršmidi, I. Veterinarski glasnik, 1975, 29, 5, 387-396. — ¹¹ Zavrnik V., Kuršmidi, II. Veterinarski glasnik, 1978, 32, 4, 357-362. — ¹² Šundrica Z., Prilog proučavanju veterinarske službe u starom Dubrovniku, Beograd, 1970. — ¹⁴ Dolenc-Zavrnik, Biografski podaci o veterinarima Slovenije, Arhiv Zavrnik. — ¹⁵ Podaci R. Orbana. — ¹⁶ Arhiv Visoke veterinarske škole u Beču.

Velimir ZAVRNIK

DIE TIERÄRZTE DALMATIENS UND DER BOKA KOTORSKA
BIS ZUM JAHRE 1918.

In diesen Beitrage werden die Tierärzte von der Uhrzeit bis zum Jahre 1918 präsentiert. Die vergangene Zeit ist in vier Zeiträume eingeteilt.

Der erste Zeitraum ist der der Uhrbewohner und der Antike.

Der zweite Zeitraum ist die Zeit der Mareskalken (Kurschmiede) von 15. bis 18. Jahrhundert.

In drittem Zeitraum, während der österreichischen Besetzung, vom Jahre 1814 bis in die achtsiger Jahre des 19. Jahrhundert, leiteten das Veterinärwesen die Ärzte und Kirurgen. Ihre Nahmen sind bis heute noch nischt veröffentlicht, obwohl sie in den Arhiven sie vorhanden sind.

Im viertem Zeitraum bis zum Jahre 1918 leiteten das veterinärwesen vom österreichischen stäte angestellte Tierärzte. Bei der Stathalterei in Zadar war ein Veterinärdepartement mit dem Landesveterinär an der Spitze. Ihm waren drei bis vier Mitarbeiter Veterinäre zugeteilt. Bei den Bezirkshauptmannschaften der 11 politischen Bezirke waren K. K. Bezirk-veterinäre angestellt. Sie mussten österreichische Statsbürger sein, österreichische Diplomaten sein, die deutsche, italienische un oder serbo-kroatische Sprache beherrschen. Es genügte das Kenntnis auch einer anderen slawischen Sprache. Deswegen stammten diese Tiarärzte aus Istrien, Slowenien, Böhmen, Mähren, Schlesien, Galizien, Siebenbürgen, Kroatien und später aus Dalmatien.

Am ende des Beitrages sind die Verzeichnisse der Nahmen Deinstellen der Veterinäre des letzten Zeitraumes beigelegt.

(Rad je Uredništvo primilo 10. X 1980. god.)

Marko KADIĆ

O DRŽANJU I HRANIDBI SVINJA I GOVEDA ZA DOBA
VOJNE KRAJINE U SLAVONIJI

I

Na području južnog dijela Slavonije i Srijema u širini od 20 do 30 km uz Savu bila je u prošlosti vojnička uprava Vojne krajine (1700-1881) u koju su spadale ove pukovnije: 7. brodska, 8. gradiška, 9. petrovaradinska i šajkaški bataljon. To odgovara današnjem području Slavonskoga Broda, Nove Gradiške, Županje i Vinčkova u SR Hrvatskoj te Šida, Sremske Mitrovice, Rume, Petrovaradina, Zemuna i Titela u AP Vojvodini u SR Srbiji. Ova se radnja uglavnom odnosi na područje spomenutih općina SR Hrvatske.

Današnjoj je generaciji prilično teško shvatiti način držanja i hranidbe stoke u prošlosti, kada često nije bilo dovoljno ni sijena ni slame, a kamo li zrna, da se zimi prehrani i održi na životu brojna i raznovrsna stoka. Držanje, uzgoj i hranidba bili su vrlo jednostavni tj. ekstenzivni. Budući da je broj stoke bio vrlo velik, a najviše je bilo svinja i goveda, ostalo je na životu samo ono što je moglo izdržati oskudicu hrane i sve nepogode smještaja zimi. Stoka je uglavnom boravila napolju pod vedrim nebom i ljeti i zimi, a živjela je od paše, a za ciče zime i dubokoga snijega od lošije kabaste hrane. To je bilo više samoodržavanje nego ovisnost o ljudskoj brizi koja je bila malena i slaba. Zdravlje stoke bilo je prilično povoljno, jer što je ostalo na životu bilo je čvrsto i izdržljivo.

U svojem izvještaju o Vojnoj krajini von Taube (1777) opisuje: „Stoka i svinje kao i konji i magarci, ovce itd. ni leti ni zimi ni danju ni noću ne gone se u staje, jer ih nema i jer lenost i siromaštvo naroda ne dopušta, da se staje grade. Time se ne gubi samo đubrivo nego se osetno sprečava razvijanje pitomih životinja zbog zimske hladnoće i vlage, a da se ne govori o tome, kako su one na taj način prepuštene na milost i nemilost vucima i medvedima.”¹

Prema tome je utjecaj stočara na održavanje stoke bio više sporedan. Pobljšavanje je držanja i hranidbe stoke teklo sporo i postepeno tek poslije 1800. godine, kada se počeo poboljšavati i napredak poljoprivrede. U to je vrijeme Vojna krajina, ta graničarska vlast, odredila, da se imaju ograditi sve pašnjačke površine za držanje stoke, da ona ne bi svuda hodala i pravila štete.

* Rad je saopšten na XXX naučnom sastanku Saveza naučnih društava za istoriju zdravstvene kulture Jugoslavije 2. X 1981. god. u Novom Mestu.